

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ



ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. ректора

Handwritten signature of Nadia Drobik

Надія ДРОБИК

26 квітня 2024 р.

ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
(ІСПИТ)
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 031 РЕЛІГІЄЗНАВСТВО
при вступі на навчання для здобуття ступеня «Магістр»

Програма фахового вступного випробовування (іспит) зі спеціальності 031 «Релігієзнавство» при вступі на навчання для здобуття ступеня другого рівня вищої освіти «магістр». Тернопіль, 2024. 10 с.

Укладачі:

Бистрицька Е. В. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
всесвітньої історії та релігієзнавства;

Федорів І.О. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства

Волік Н. В. – кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства

Пояснювальна записка

Принципи організації навчального процесу у вищій школі формують низку вимог до якості підготовки фахівців з вищою освітою. Програма фахового вступного випробування (іспит) для вступників спеціальності 031 «Релігієзнавство» розроблена з урахуванням вимог державних стандартів вищої освіти, чинних навчально-методичних програм. Програма ґрунтується на принципах цілісності, наступності, системності та варіативності змісту, органічної єдності, діалектичної взаємодії різних підходу до вивчення релігієзнавства. Змістове наповнення завдань передбачає знання й володіння фактичним матеріалом, відображення ціннісно-сміслових, загальнокультурних, навчально-пізнавальних та інформаційних компетентностей, що досягаються шляхом вивчення історії релігійних процесів у минулому та сучасний період, визначення їх місця і ролі у суспільному розвитку різних епох і народів, та комунікативних, творчо-діяльнісних і освітніх технологій оволодіння навчальним матеріалом.

Мета проведення вступного випробування з історії – оцінити уміння:

Знати: об'єкт і предмет релігієзнавства; сутність, особливості, тенденції, функціональність релігії в контексті релігійних процесів у світі й Україні; класифікацію релігій за рівнями їх історичного розвитку та етнічною ознакою; історичні умови зародження та розвитку світових релігій, їх зміст, основні течії та тенденції розвитку в сучасних умовах; особливості поширення християнства в Україні та його інституалізаційні вияви; основні положення Конституції України, українське законодавство про свободу совісті та релігійні організації, права та обов'язки громадян у сфері релігії.

Формувати власну світоглядну позицію щодо релігії, Церкви, богослов'я-теології, національної духовної культури, її цінностей.

Розрізняти особливості і напрями конфесійної діяльності різних релігійних організацій з метою адекватної оцінки заходів, спрямованих на відродження духовної культури української нації, суспільний діалог віруючих різних релігій і конфесій, віруючих і невіруючих у контексті побудови демократичного громадянського суспільства.

Проводити профілактичні заходи, вести роз'яснювальну роботу з метою упередження і подолання релігійного екстремізму і фанатизму, явищ політизації релігії, протидіяти використанню релігії для розпалювання расової, міжнаціональної ворожнечі, посягання на права і свободу людини.

Контактувати цивілізовано і професійно в процесі фахової діяльності з представниками інших релігій та конфесій й *підтримувати* толерантні, гуманні стосунки з віруючими і невіруючими й, таким чином, сприяти становленню громадянського суспільства, збереженню стабільності й безпеки України.

Форма проведення вступного випробування для вступників зі спеціальності 031 «Релігієзнавство» при вступі на навчання для здобуття ступеня «магістр» – письмовий іспит.

ПРОГРАМА КУРСУ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

Предмет і завдання курсу «Релігієзнавство».

Релігієзнавство в системі гуманітарного знання. Об'єкт і предмет академічного релігієзнавства, його структурні системи. Бологословсько-теологічний і філософський методи дослідження релігії. Феноменологія релігії. Особливості наукового підходу до вивчення релігії. Становлення соціології релігії. Психологія релігії про природу релігійного феномену. Розвиток герменевтики.

Структура і зміст курсу. Завдання курсу та його науково-пізнавальне значення. Структура сучасних релігій. Особливості релігійної віри. Релігійна свідомість: співвідношення раціонального та емоційно-вольової сфер. Релігійний культ: зміст і функції. Типи релігійних організацій. Функції та роль релігії в суспільстві. Релігія як чинник соціальної стабільності: світоглядна (Е. Фромм), легітимізує (Т. Парсонс), інтегрує (Е. Дюркгейм) та регулює функції. Релігія як чинник соціальних змін. Соціальна роль релігії. Гуманістична та авторитарна тенденції в релігіях.

Походження релігії. Релігійні вірування у родоплемінному суспільстві

Богословсько-теологічна теорія походження релігії. Науковий підхід до питання генези релігій. Класифікація релігій в історичній науці. Історико-еволюційний підхід у класифікації релігій. Географо-етнічна та географо-лінгвістична класифікація. Політеїзм, монотеїзм. Класифікація ранніх форм релігійних вірувань. Табу. Анімізм. Фетишизм. Магія. Питання тотемізму в історичній науці. Тотемічна реінкарнація. Міфологізація тотема. Елементи тотемізму в сучасних релігіях. Шкідливі обряди (шкідлива магія). Психологічна і соціальна сторона шкідливої магії. Анімістичні уявлення, пов'язані зі шкідливими обрядами. Знахарство. Народна медицина і знахарство. Анімістичні уявлення, пов'язані зі знахарством. Еротичні обряди і культу. Любовна магія. Статеве табу. Релігійне освячення шлюбу.

Поховальний культ. Типи поховань. Поховальні звичаї: жертва, тризна, траур. Уявлення про загробний світ.

Релігії в період розкладу родоплемінних відносин. Промисловий культ. Соціальна основа культу. Аграрні культу. Шаманізм і його еволюція. Племінне багатобожжя стародавніх слов'ян. Дохристиянські боги. Обряди й повір'я. Свята. Поховальний культ.

Світові релігії: буддизм, християнство, іслам

Буддизм. Історичні умови виникнення буддизму. Проповідь Сиддхартхи Гаутами Шак'ямуні. Особливості віровчення і культу буддизму.

Шлях нірвани. Механізм сансари. Закон карми. Атман. Космогонія буддизму. Структура Тіпітаки. Північні та південні джерела. Шляхи спасіння: хінаяна, махаяна. Особливості регіональних форм буддизму: чань/дзен - буддизм, ламаїзм.

Вплив буддизму на становлення і розвиток культури народів Південної та Південно-Східної Азії. Буддизм у сучасному світі.

Християнство. Історичні умови виникнення і поширення християнства. Палестина – батьківщина Христа. Релігійні та філософські джерела формування християнської морально-етичної концепції. Історична наука про походження Ісуса Христа. Євангельська розповідь про Ісуса Христа.

Біблія – святе письмо в іудаїзмі та християнстві. Біблія як літературно-історична пам'ятка. Структура Біблії: час, мова написання, авторство, переклади. Масоретські тексти. Теологічний та науковий підходи у вивченні Біблії: Б. Спіноза, Ж. Астрюк, Ю. Вельгаузен. Критика форм Г. Гюнкеля.

Апокрифічна література у християнстві. Канон Мураторі. Апокрифи гностиків із Наг-Хаммаді.

Становлення церковної організації у християнстві. Парикійно-єпископальний устрій ранніх общин. Кафолічне служіння апостолів, пророків, учителів. Історичні центри християнства. Проголошення християнства державною релігією у Римській імперії. Вселенські Собори.

Формування християнського віровчення і культу. Тринітарна та христологічна догми. Боротьба з ересями. Християнська патристика. Боротьба проти гностиків Іринія. Класичні формули Тертуліана. Творчість

Орігена. Великі каппадокійці. Догматика Іоана Дамаскіна. Дуалізм Блаженного Августина Аврелія. Розкол християнства у 1054 р.: причини та наслідки.

Православні Церкви: історія і сучасність. Становлення і поширення православ'я. Історичні центри православ'я. Особливості віровчення і культу православ'я. Автокефальні православні Церкви. Вселенський православний собор 2016 р.

Католицизм: історія і сучасність. Становлення Католицької Церкви. Інститут папства. Поширення католицизму в Європі. Особливості віровчення і культу католицизму. Західна церква в епоху середньовіччя. Монаші чини (ордени): їх діяльність та значення. Схоластика. Теологія Фоми Аквінського. Релігійна реформація в Європі.

Ватикан – світовий центр католицизму. Організація управління Католицькою церквою. Основний зміст соціального вчення та напрямки діяльності сучасної Католицької церкви. «Східна політика» Ватикану. Святий Престол і Українська Греко-Католицька Церква. Католицизм і розвиток європейської культури.

Протестантизм: історія і сучасність. Історичні умови виникнення і поширення протестантизму. Реформація. Ідеологи протестантизму. Ранній протестантизм: лютеранство, кальвінізм, англіканство. Особливості віровчення і культу протестантизму. Протестанські Церкви в сучасному світі.

Баптизм: віровчення і культ, історія, сучасний стан. Церква євангельських християн-баптистів (ЄХБ) в Україні.

П'ятидесятництво: віровчення і культ, історія, сучасний стан. Церква християн віри євангельської (ХВЕ) в Україні.

Адвентизм: віровчення і культ, історія, сучасний стан. Адвентисти в Україні.

Свідки Єгови: віровчення і культ, історія, сучасний стан. Бруклінський єговістський центр. Свідки Єгови в Україні.

КАпеланство та волонтерський рух серед протестанських церков в Україні. Екуменічний рух у християнстві. Всесвітня Рада Церков.

Іслам. Історичні умови виникнення та поширення Ісламу. Історичні відомості про Мухаммада. Вплив християнства та іудаїзму на формування мусульманської догматики. Особливості віровчення і культу ісламу. Іслам про походження світу. Есхатологія ісламу. Соціальна етика ісламу. Символи віри. Свята та пости. Культ Кааби. Культ мазарів.

Структура Корану. Сунна. Шаріат. Основні напрямки в ісламі: сунізм та шиїзм. Іслам у сучасному світі. Панісламізм. Іслам і соціально-політичні рухи сучасності. Всесвітній Ісламський конгрес (1926 р.). «Ліга мусульманського світу» (1962 р.). «Організація ісламської конференції» (1969 р.). Іслам в Україні. Іслам як основа соціокультурної спільності народів.

Нетрадиційні релігії сучасності

Причини виникнення і поширення нових релігійно - містичних культів у сучасному світі. Характерні особливості та класифікація нео-культів. Неохристиянські об'єднання. Релігії орієнталістичного напрямку (товариство свідомості Крішні). Езотиричні об'єднання (Реріхівське товариство, Асоціація «Живої етики»). Неоязичництво. Синтетичні неорелігії («Біле братство», Церква «уніфікації»). Сейєнтологічні рухи (система Порфирія Іванова, Наука розуму). Сатанинські групи. Нові релігійно-містичні культу і молодь.

Християнство в Україні: історія та сучасність

Церква в Київській Русі. Запровадження християнства в Київській Русі: передумови, історія та наслідки. Вплив християнства на розвиток культури. Історичне значення хрещення Русі. Церковна організація за Ярослава Мудрого. «Слово про Закон і Благодать» Іларіона. Софійно-гуманістичний характер Київського християнства.

Українська церква в умовах бездержав'я. Православна Церква в період татарської навали. Міждержавна боротьба за митрополичу кафедру. Утворення Галицької митрополії (1303–1347 рр.). Політика польсько-литовської влади щодо православної церкви у XVI–XVIII ст. Уведення королівського права патронату та його наслідки для православної церкви. Відокремлення від Київської митрополії Московської (1458 р.). Правовий

стан Православної Церкви в Речі Посполитій після Люблінської унії (1569 р.) та Берестейської унії (1596 р.).

Православ'я і Запорізька Січ. Участь козацтва у відновленні православної ієрархії (1620 р.). Церковно-релігійний чинник у Визвольній війні українського народу 1648–1657 рр. Українські письменники-полемісти кінця XVI–XVIII ст. Релігійно-освітня діяльність братств. Реформаторська діяльність митрополита Петра Могили. Ідея церковної єдності у діяльності П. Могили. Православ'я і розвиток української культури XVI–XVIII ст. Наука і виховання у Києво-Могилянській Академії.

Передача Київської митрополії в управління Московському Патріархату (1686 р.) та його наслідки для релігійно-церковного життя в Україні. Реформи церковного управління при Петрі I і Катерині II. Втрата привілеїв.

Українське православ'я на період революційних перетворень початку ХХ ст. Політика щодо релігії, церкви, віруючих за часів трьох українських урядів 1917–1920 рр. (Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР). Церковний рух за автокефалію. УАПЦ у 1921–1930 рр. Діяльність митрополита В. Липківського. Проголошення УАПЦ.

Православні конфесії в умовах незалежності України. Сучасні православні конфесії в Україні. Відродження УАПЦ. Діяльність УПЦ КП під керівництвом патріарха Київського та всієї України Філарета (Денисенка). Надання Томосу Православній Церкві в Україні та його історичне значення. Питання юридичного підпорядкування в історії Української Церкви. Становище УПЦ у підпорядкуванні московського патріархату.

Греко-Католицька Церква. Політичні передумови Берестейської унії. Ферраро-Флорентійська унія (1439 р.) та її наслідки. Занепад Візантійської імперії (1453). Контрреформаційні заходи Риму. Укладення Берестейської церковної унії 1596 р. Ужгородська унія 1646 р. Українська політична думка напередодні й після укладення Унії. Наслідки заключення Берестейської унії. Утвердження «з'єдиненої» Церкви в XVII–XVIII ст.

Греко-Католицька Церква в Галичині. Діяльність митрополита Андрія Шептицького. «Самоліквідація» Греко-Католицької Церкви на Львівському соборі 1946 року. Подвижництво Йосифа Сліпого.

Греко-Католицька Церква і розвиток української культури. Участь духовенства в українському національному відродженні Галичини ХІХ ст.

Відновлення діяльності УГКЦ в Україні. Українська Греко-Католицька Церква в системі екуменічного діалогу.

Свобода совісті та її здійснення в Україні

Свобода совісті – природне право людини. Гарантії здійснення свободи совісті у суспільстві. Здійснення свободи совісті і віросповідання в зарубіжних країнах. Свобода совісті – конституційне право кожної людини. Соціальні, політичні і правові умови здійснення свободи совісті в Україні.

Політика атеїзму в радянській державі. Грубе порушення принципів свободи совісті, репресії проти церкви та віруючих у період сталінізму

(кінець 1920-х – початок 1950-х років). Порушення прав людини у здійсненні свободи совісті у 1950-х – 1980-х рр.

Курс Української держави на послідовне здійснення свободи совісті в сучасних умовах. Конституція України. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. Сучасне становище релігії, церкви та віруючих у незалежній Україні. Становище Церков та релігійних організацій в умовах російсько-української війни 2014 – 2024 рр. Капеланство та волонтерський рух.

Релігія в секулярному і глобалізованому світі. Релігійна свобода у сучасному секуляризованому світі. Римо-Католицька Церква в сучасних глобалізаційних процесах: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Актуальні питання міжправославного діалогу: світовий та український виміри. Проблеми діалогу іудео-християнського світу та ісламського.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

1. Предмет історії релігії. Основні поняття та категорії.
2. Особливості богословсько-теологічного, філософського та наукового підходів до вивчення релігії.
3. Принципи класифікації релігії в історичній науці.
4. Функції та роль релігії в суспільстві.
5. Релігійні вірування у родоплемінному суспільстві.
6. Об'єктивні умови виникнення буддизму. Особливості віровчення і культу.
7. Об'єктивні умови виникнення ісламу. Особливості віровчення і культу. Структура Корану. Сунна. Шаріат. Течії ісламу.
8. Об'єктивні умови зародження християнства.
9. Ідейні джерела християнства.
10. Структура Старого Заповіту. Час, мова написання, переклади.
11. Структура Нового Заповіту. Час, мова написання, авторство, переклади.
12. Причини розколу у християнстві 1054 року та його наслідки.
13. Особливості віровчення та культу православ'я і католицизму.
14. Історичні центри православ'я.
15. Введення християнства в Київській Русі: причини і наслідки.
16. Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі.
17. Причини укладення Берестейської унії 1596 р. та її наслідки.
18. Київський митрополит Петро Могила та його роль в історії релігійного життя України XVII ст.
19. Підпорядкування Московським патріархатом Київської митрополії в 1686 р.: причини і наслідки.
20. Політика щодо релігії, Церкви, віруючих в добу Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії.
21. Проголошення Української Автокефальної Православної Церкви у 1921 р. Діяльність митрополита В. Липківського.
22. Ліквідація Греко-Католицької Церкви: причини та наслідки.

23. Відновлення діяльності УГКЦ в Україні. Сучасний стан.
24. Митрополит А. Шептицький та Й. Сліпий – визначні діячі Греко-Католицької Церкви.
25. Ватикан – світовий центр католицизму. Соціальна доктрина сучасної Католицької Церкви.
26. Особливості віровчення і культу раннього протестантизму (лютеранство, кальвінізм, агліканство).
27. Баптизм: віровчення і культ, історія, сучасний стан.
28. П'ятидесятництво: віровчення і культ, історія, сучасний стан.
29. Єгови́зм: віровчення і культ, історія, сучасний стан.
30. Адвентизм: віровчення і культ, історія, сучасний стан.
31. Нетрадиційні релігії сучасності.
32. Принцип свободи совісті та його здійснення в суспільстві.
33. Соціальні, політичні і правові умови здійснення свободи совісті в Україні.
34. Надання Томосу Православній Церкві в Україні та його історичне значення.
35. Становище релігії, Церкви, віруючих в Україні в умовах російсько-української війни 2014 – 2024 рр.
36. Релігія в секулярному і глобалізованому світі.

Рекомендована література

1. Арифов Сейран. Джихад. К., 2020. 712 с.
2. Андрусішин Б. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР): Навч. посібник. К.: Либідь, 1997. 176 с.
3. Білозор Д., Лубський В., Лубська Т. Історія біблійна Старого та Нового завітів. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 576 с.
4. Віровідступництво в ісламі: історичний аналіз та аналіз з точки зору Писання. / Таха Джабір аль-Альвані. Рівне, 2020. 32 с.
5. Головащенко С. Біблієзнавство. Вступний курс. К.: Либідь, 2001. 496 с.
6. Гофманн Й. Історія ранньої Церкви. Найважливіші аспекти. [пер. з нім. О. Конкевич]. Видавництво УКУ. 2018. 244 с.
7. Голловей Р. Коротка історія релігій. Київ: наш формат, 2024. 256 с.
8. Докаш В. Загальне релігієзнавство. Наші книги. 2018. 784 с.
9. Іслам: енциклопедичний словник. Ісмагілов С. В., Козловський І. А., Халіков Р. Х., Якубович М. М. Київ, 2021. 432 с.
10. Ісмагілов І. Макасид аш-Шаріа в сунітській та шіїтській традиціях: компаративний аналіз. К., 2021. 200 с.
11. Історія релігії: Збірник документів і матеріалів. / Упорядники: Е. Бистрицька, І. Зуляк. Тернопіль: Астон, 2003. 524 с.
12. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. / Редкол.: А. Колодний та ін. К., 2001–2013.
13. Коран. Переклад смислів українською мовою. / Пер. М. Якубович. Istanbul, 2018. 433 с.
14. Любащенко В. Реформація і протестантизм: український контекст. Київ: саміт-Книга, 2017. 483 с.
15. Мигович І. Свобода совісті: українські реалії (релігія, церкви і атеїзм в українському соціумі). Київ, 2009. 160 с.

16. Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Української Центральної ради): навч. посібник. К.: Либідь, 1997. 200с.
17. Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Гетьманату Павла Скоропадського): Навч. посібник. К.: Либідь, 1997. 320 с.
18. Шепетяк О. Історія релігій. Т 1. Жовква: Місіонер.2019. 496 с.
19. Шепетяк О. Історія релігій. Т 2. Жовква: Місіонер.2019. 606 с.
20. Шепетяк О. Історія релігій. Т 3. Жовква: Місіонер.2020. 856 с.
21. Яроцький П. Л. Релігієзнавство (сучасні релігійні процеси у світі й Україні): підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 442 с.
22. Ярош О. Іслам у публічній сфері: теорії та суспільні практики. К., 2020. 76 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://cerkvarium.org/> – Інтернет-видавництво Церкваріум.
2. www.risu.org.ua – Релігійно-інформаційна служба України.
3. <http://www.religion.in.ua> – Релігія в Україні.
4. <http://catholicnews.org.ua> – Католицький оглядач.
5. <http://islam.ua/> – Духовне управління мусульман України.
6. <https://www.risale.in.ua/> - Рісале-і Нур

Критерії оцінювання

Структура програми хронологічно охоплює весь курс релігієзнавства. Фахове вступне випробування відбувається в письмовій формі на основі білетів. Кожен білет складається з двох питань. Оцінювання відповіді проводиться за шкалою оцінювання від 100 – до 200 балів.

«180 –200» ставиться в тому разі, якщо абітурієнт твердо засвоїв програмний матеріал, продемонстрував уміння послідовно, логічно та аргументовано викладати матеріал, аналізувати наукові концепції, релігійні процеси, історичні факти та події, обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, робити аргументовані висновки й узагальнення, правильно відповідає на додаткові питання.

«150 –179» – якщо абітурієнт засвоїв програмний матеріал, вміє послідовно та логічно його викладати, робить в основному правильні й аргументовані висновки, але допускає окремі неточності під час висвітленні проблеми або відповідаючи на додаткові запитання, що свідчить про недостатньо глибоке засвоєння програмного матеріалу.

«124 –149» – якщо під час відповіді абітурієнта виявлені суттєві неточності у засвоєнні ним програмного матеріалу, матеріал викладено недостатньо послідовно, логічно й аргументовано, у відповідях допущено помилки, неправильні формулювання, відповіді на додаткові запитання – неповні й неточні.

«100 –123» – якщо абітурієнт не знає значної частини програмного матеріалу, відповідає на питання непослідовно, нелогічно, без належної аргументації, припускається суттєвих помилок у висновках, викладі фактів і подій, не дає відповідей на додаткові запитання.